

Medeniyetler ve Şehirler

Ahmet Davutoğlu

İstanbul, Küre Yayınları, 2016, 272 sayfa., ISBN 978-605-9125-38-3

Elif Fatma BAHADIR *

Medeniyet ve şehir kavramları gerek ihtiva ettiği mana olarak gerekse de oluşum unsurları açısından her insanın merakını celp etmiştir. Yakın dönemde Türkiye’de başbakanlık görevini yapmış olan ve uzun süre de dışişleri bakanlığı yapmış olan değerli akademisyen Ahmet Davutoğlu’nun kaleme almış olduğu “*Medeniyetler ve Şehirler*” adlı çalışma önce “Tarihi Derinlik” adlı henüz yayınlanmamış eserin mukaddimesi olarak düşünülmüşse de içerdiği anlam bakımından başlıca bir kitap olabileceği düşüncesi ile yeniden değerlendirilmiş ve ortaya bu çalışma çıkmıştır. Yazar eserinde, şehirleri nesne olarak tanımlamanın şehre verilen mana bakımından kısıtlayıcı olacağını belirterek bizzat şehirlerin yaşayan birer özne olduğunu

* Fatih Sultan Mehmet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, elifatma-b@windowslive.com

ve kimi zaman medeniyetlerin şehirleri etkilediğini kimi zamanda şehirlerin medeniyetleri etkilediğini belirterek eksen şehirler üzerinden bu tezini açıklamıştır.

Eser, giriş ve üç bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde yazar her eserin zihni bir serüveninin olduğu görüşünü belirterek eserin zihni serüveninden bahsederken daha üniversite yıllarında iken “sömürgecilik ve geri kalmışlık” terimleri üzerinden incelenebilecek sorunların yapısal olmadığını ve daha çok zihniyet sorunu olduğunu belirterek üç idrakin varlığından söz etmektedir. Bunlar: Varoluş idraki, tarihi idrak ve siyasi (ekonomi politik) idrak. Medeniyet kavramı ise bu üç idraki bütünleştirici soyut bir düzlem olmuştur ve medeniyetlerin doğrudan veya dolaylı olarak hayat bulduğu somut düzlem ise şehirlerdir. Zihni serüvenin oluşumunun ardından eserin nasıl ortaya çıktığını açıklayan yazar diğer bölümlerde okuyucunun hangi konular ile karşılaşacağını bu bölümde belirterek araştırma konusunun sınırlarını belirtmiştir.

Kitabın birinci bölümü on dört alt başlıktan oluşmaktadır ve on üç başlığın her birinde yazar farklı özelliklerine göre şehirleri ayırırken bu şehirlerin tarihi zeminini ve şehirsiz dokusunu kendi üzerinde bıraktığı etkiye göre açıklamıştır. “Tecrübi İdraktan Teoriye Geçiş: Medeniyetlerin Ben-İdraki ve Şehirler” adlı son alt başlık ise ilerleyen bölümlerindeki teorik tahlillerin arka planını oluşturması bakımından önemlidir. Ayrıca bu bölümde ben idrakinin medeniyetlere ve şehirlere yaklaşımda vazgeçilemez bir unsur olduğunun açıklandığını belirtmek gerekmektedir.

Kitabın devamında yer alan ikinci bölüm, teorik verilerin incelendiği bir bölümdür. Zira bu bölümde öncelikli olarak insanlık tarihini yazma çabasına giren her tarihinin üç boyutlu bir ilişki içerisine girmesi gerektiğinden söz edilir ki bunu (i) tarihçi, (ii) kültürel havza veya medeniyet aidiyeti, (iii) insanlık birikimi olarak ayırmak mümkündür. Tarihçi içerisinde bulunduğu kültür havzasında yetişirken edilgen bir yapıya sahipken ne zaman sahip olduğu kültürel birikim ile kültürel havzayı yorumlamaya başlarsa etken konuma geçer. Ancak burada ortaya çıkan problem kendi zihin parametrelerini büyük ölçüde belirleyen kültür çevresinin etkisinde yettikten sonra aynı çevrenin tarihini yazmaya çalışırken özne nesne ilişkisinin özdeşleşmesi açısından ortaya çıkar. Eserin bu bölümünde oryantalist şehir kavramının üzerinde durulurken özellikle Max Weber’ in özne- nesne problematiğinden söz edilmektedir. Weber’e göre Batı insanı insanlık tarihinde nasıl özne konumunda ise Batı şehirleri de özne konumundadır yani yaşayan canlı birer varlıktır. Buna karşın Doğu şehirleri kapalı hareketlilikten uzak yapılarıdır. Yazar bu görüşün doğru olup olmadığını açıklama konusunda birtakım sorular sorarak görüşün doğru temellendirilemediğini açıkladıktan sonra tarih yazımında Osmanlı şehirlerinin önemini vurgulamaktadır.

Üçüncü bölüm birinci ve ikinci bölümlerde verilen teorik bilgilerin ve ben merkezli bilgilerin bir süzgeçten geçirilerek tasnif edildiği bölüm olmuştur. Bu bağlamda şehirler medeniyet tarihinde oynadıkları rol açısından yedi farklı başlıkta ele alınmıştır:

- i. Bir medeniyete öncü/kurucu şehirler: Pataliputra, Atina, Roma ve Medine.

Bu şehirler bir medeniyet teşekkül etmeden önce buldukları bölgelerde medeniyet oluşturmaları bakımından ortak özelliklere sahiptirler.

- ii. Bir medeniyet tarafından kurulan şehirler: Bağdat, Kurtuba, İsfahan, Delhi, Paris, Pekin, Londra, Berlin, Amsterdam, Moskova, St. Petersburg.

Bu şehirlerin ortak özelliği bir medeniyet oluşup kemale erdikten sonra siyasi irade ile kurulmuş olmalarıdır.

- iii. Medeniyetlerin oluşumuyla aktarılan/taşınan şehirler: İskenderiye, Konya, Bursa ve Saraybosna.

Aktarılan/ taşınan şehirler oluşan medeniyetin farklı bölgelere temasında aktarıcı rol üstlendikleri için bu ismi almışlardır. Ayrıca bu şehirler medeniyetlerin iç düzen uyumu sağlamışlardır.

- iv. Siyasi güç kayması ve medeniyet dönüşümüyle önemini/ruhunu kaybeden “hayalet şehirler”: Kurtuba, Gırnata, Selanik, Bahçesaray.

Mark Mazower’in deyimi ile hayalet şehirler bir gücün oluşması ile nasıl medeniyet havzası haline gelip geliyor ise gücün kaybolması ile güç kaybeder. Yani fiili varlıklarını sürdürseler de zamanla ruhunu ve tarihi mevcudiyetini kaybetmeye başlarlar.

- v. Bir medeniyetle birlikte tasfiye edilen şehirler: Mohenjo-Doro, Harappa, Persepolis, Otrar (Farab) ve Tenochtitlan

Zaman zaman bir medeniyetin tasfiyesi sırasında şehirlerinde tasfiye edildiği görülmektedir. Bu şekilde muameleye maruz kalmış şehirlerden geriye medeniyetleri gibi bir şey kalmamıştır.

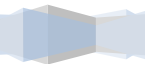
- vi. Jeokültürel/ jeoekonomik etkileşim hattı üzerindeki şehirler: (a) Mezopotamya- Anadolu- Levant hattı: Musul, Mardin, Diyarbakır, Urfa, Halep, Şam. (b) Orta Asya- İran- Hint hattı: Semerkant, Buhara, Hiva, Belh (Mezarışerif). (c) Orta Asya- Stepler hattı: Bulgar, Kazan, Bahçesaray. (d) Endülüs- Kuzey Afrika- Sahra hattı: Merakeş, Timbuktu.

Yukarıda belirtilmiş olan ekonomik ve kültürel geçiş hatları üzerinde bulunan şehirler medeniyetler arası etkileşimin yoğun olduğu alanlar olmakla birlikte kendi içlerinde bir bütündürler.

- vii Farklı medeniyetleri buluşturan/dönüşen/dönüştüren şehirler: Kudüs, Kahire, İstanbul.

Bazı şehirler bizzat özne durumundadır. Yani tarihi süreç içerisinde cereyan eden olaylar bu şehirlerin özelliklerinden herhangi bir şey kaybettirmez. Aksine şehirler dönüşür ve dönüşürken de dönüştüren medeniyeti kendisine dönüştürürler.

Üçüncü bölüm ile son bulan eserde birde kaynakçaya yer verilmiştir ki bu sayede okuyucu konu ile ilgili daha fazla bilgi elde etmek isterse müracaat edeceği kaynakları buradan bulabilir. Ayrıca dizin bölümünün eserde mevcut olması araştırmacıların araştıracakları konular ile ilgili bölümlere kolayca ulaşmalarına olanak sağlaması bakımında önemli bir ayrıntıdır.

“Medeniyetler ve Şehirler” adı ile kaleme alınan kitap şehir tarihi yazımının ekseri Batı eksenini ile açıklanmasının yanlış bir yaklaşım olduğunu belirtmektedir. Batı ekseninin dışında da özne konumunda şehirlerin varlığından bahseden yazar sayısı sınırlı olduğu için bu yaklaşım biz genç araştırmacılara yol gösterici olması hasebiyle son derece önemlidir. İlmî çalışmalarda bölümler arası sayfa aralığının orantılı olması gerekirken elimizde bulunan eserin bu konuya dikkat edilmeden yazıldığını belirtmekte fayda olacaktır. Ayrıca birinci bölümde sade dil ile anı formunda yazılan eserin, diğer bölümlerinde teorik ağır bir dil kullanılmıştır. Bu üslup farkı bütünlüğü sağlamada okuyucunun zorlanmasına neden olabileceği için belirtilmelidir. Eserin okuyucuya yeni ufuklar açacağı ve medeniyet, şehir kavramlarını ele alırken iki boyutlu değil farklı açılardan çok boyutlu bakmaya yönelteceği açıktır.

